

Markus Idvall & Anna Palmehag

"Inledning"

ur

Markus Idvall, Anna Palmehag & Johan Wessman (red.)

CHECKPOINT 2020 - Människor, gränser och visioner i Öresundsbronns tid
(2020)

Serie: Centrum för Öresundsstudier nr 40, ISSN: 1651-775X

Upplaga för elektronisk publicering för forsknings-, utbildnings- och
biblioteksverksamhet och ej för kommersiella ändamål.

Publicerad med tillstånd från Makadam förlag.

DOI: 10.37852/oblu.374.c929

ISBN 978-91-7061-306-7 (tryck)

ISBN 978-91-7061-806-2 (PDF)

Makadam förlag, Göteborg & Stockholm

www.makadambok.se

Edition to be published electronically for research, educational and library
needs and not for commercial purposes.

Published by permission from Makadam Publishers.

DOI: 10.37852/oblu.374.c929

ISBN 978-91-7061-306-7 (print)

ISBN 978-91-7061-806-2 (PDF)

Makadam Publishers, Göteborg & Stockholm, Sweden

www.makadambok.se

Denna Creative Common-licens betyder att du som använder verket måste erkänna
ovanstående som upphovspersoner; att spridning av texten är tillåten, men endast
i icke-kommersiella sammanhang; att verket inte får bearbetas.

CHECKPOINT 2020

INLEDNING

Markus Idvall & Anna Palmehag

Den fasta förbindelsen över Öresund mellan Köpenhamn och Malmö fyller 20 år. ”Öresundsbron”, som den heter i folkmun trots att den är både bro och tunnel, är ingen gammal byggnation. Invigd den 1 juli år 2000 har förbindelsen, jämfört med veteraner som Ölandsbron (invigd 1972) eller Lilla Bältbron (1935), för att inte tala om Brooklyn Bridge (1889), få år på nacken. Samtidigt är den inte längre en nyanlagd bro med stor allmän förväntan omkring sig. Nu har vi i stället en bro som i egenskap av fast förbindelse för tåg- och biltrafik över Öresund är en daglig eller återkommande färdväg för många människor i regionen.

Öresundsbron befinner sig därför i en fas där den allt oftare tas för given i olika sammanhang. Den väcker inte de största och hetaste förväntningarna längre. Den har helt enkelt förlorat mycket av sin visionära kraft och alltmer förvandlats till en färdväg bland andra vägar i regionen. I denna jubileumsantologi vill vi beskriva och kritiskt granska vad denna nya, mer vardagliga fas innebär både för själva förbindelsen och för Öresundsregionen i stort. I gränsområdet mellan Sverige och Danmark har strävan efter ökad transnationell integration varit stark i flera år, men också haft svackor. Initiativet till boken har tagits av Centrum för Öresundsstudier vid Lunds universitet och dansk-svenska Øresundsinstitutet, och resultatet har växt fram genom ett samarbete mellan forskare vid Copenhagen Business School, Københavns universitet, Malmö universitet och Lunds universitet (genom Centrum för Öresundsstudier) samt analytiker och journalister på Øresundsinstitutet med bakgrund i både Danmark och Sverige, som tillsammans delar ett intresse för utvecklingen i Öresundsregionen.

Öresundsbron var redan under sin byggfas på 1990-talet föremål för olika diskussioner och visioner om vad den kunde tänkas komma att betyda för regionen.¹ Flera

publikationer utgavs om vad den nya bron skulle tillföra det svensk-danska gränsområdet ur samhällsbyggnadssynpunkt. Det handlade om både framtidsscenarier och analyser av människors förväntningar.²

Bron har fortsatt att engagera forskare, journalister och debattörer även efter sin invigning. Den har visserligen sällan stått i centrum för diskussionen. Men den har genom sin trafik varit själva förutsättningen för den debatt som har pågått och fortfarande pågår om gränsregionens utvecklingsmöjligheter med hänsyn till politiska, sociala, ekonomiska och kulturella aspekter.³ I *En region i kläm. Berättelsen om Öresundsregionen*, ett aktuellt exempel på denna debatt, fastslår geografen Christer Persson och historikern Hans-Åke Persson att Öresundsbron alltjämt är en stark symbol för gränsoverskridande samarbete, men att utvecklingen på senare tid utmärks av vad de uppfattar som en tillbakagång för Öresundsregionen. Pendlarna på bron har blivit färre än de var för några år sedan och politiker och tjänstemän tycks vara allt mindre engagerade i gränsregionens framtid, menar författarna.⁴

Denna antologi har ett särskilt fokus på gränsregionens utveckling under senare år, en period som har präglats av de gräns- och identitetskontroller som både Sverige och Danmark har infört vid olika tillfällen med början i november 2015. Den svenska regeringen började då tillämpa gränskontroll vid inresa till Sverige som en åtgärd för att få överblick över det stora antal ankommande flyktingar som under en tid hade satt det svenska flyktingmottagandet under hård press. Kontrollen vid gränserna förstärktes sedan i januari 2016 då bolag som transporterade människor med tåg, buss och färja ålades utföra en allmän id-kontroll av pass och resedokument vid stationer och färjelägen på väg mot Sverige. Det visade sig snabbt att denna allmänna kontroll innebar att flödet av resenärer och pendlare stoppades upp väsentligt och att restiderna med tåg över Öresund snabbt förlängdes. Gränskontrollen blev på så vis en skarp vändpunkt i brons korta historia genom att den bröt emot den grundprincip som fram till dess hade låtit människor och gods, inom sina givna ekonomiska ramar, röra sig förhållandevis fritt och obehindrat över Öresund. Hösten 2019 införde även den danska regeringen gränskontroller i Öresundsregionen. Syftet var främst att hindra den organiserade brottsligheten från att sprida sig över sundet och därmed inleddes en punktvis kontroll av resenärer från Sverige till Danmark. Strax innan denna bok gick i tryck utökades sedan de danska gränskontrollerna till att bli heltäckande. I samband med coronapandemin stängde Danmark nämligen sina gränser för andra nationaliteter än danskar, såvida de inte hade särskilda skäl för resan, så som exempelvis bostad eller arbete i Danmark.

I antologins sex forskarsäer och avslutande epilog möter vi en komplex bild som inbegriper både möjligheter och utmaningar för den gemensamma region som Öre-

sundsbron representerar. Marie Sandberg, etnolog vid Københavns universitet, skriver inledningsvis om hur bron ingår i ett gränssystem som är lika europeiskt situerat som det är lokalt. Det europeiska gränssystemet är enligt Sandberg ”veckat” genom att vara styrt av två olika logiker som får exempelvis Öresundsbron att i olika situationer växla mellan att vara en öppen och en relativt stängd gräns. Sandberg konstaterar att vår egen tid med gräns- och identitetskontroller kännetecknas av den stängda gränsens logik.

Jesper Falkheimer, forskare i strategisk kommunikation vid Lunds universitet, riktar i sitt bidrag uppmärksamheten mot de nya berättelser och föreställningar om bron och gränsregionen som har sitt ursprung i opinionsmätningar, medier och politiska organ. Varumärket Greater Copenhagen har blivit en utmanare i förhållande till begreppet Öresundsregionen samtidigt som, noterar Falkheimer, det breda engagemanget för gränsregionen under senare år har försvunnit. Frågan är förstas om detta falnande intresse är ett utslag av växande nationalism och inåtvändhet i Danmark och Sverige, eller om det snarare har att göra med att gränsregionen har blivit vardag för de flesta och därför saknar det nyhetsvärde som den en gång i tiden hade.

Høgni Kalsø Hansen och Lars Winther, geografer vid Københavns universitet, diskuterar utvecklingen av en ny sorts urbanisering i Öresundsregionen där olika platser tillgänglighet ställs på sin spets och kanske måste omvärderas. Köpenhamn och Malmö har i detta avseende uppenbart olika positioner i regionen. Den danska huvudstaden är självklart centrum i sin nationella kontext, medan Malmö utgör ett slags semi-periferi i Sverige. I grund och botten genomsyras gränsregionen av en form av geografisk olikhet där inte minst bron spelar en viktig roll.

Tina Askanius, medie- och kommunikationsforskare vid Malmö universitet, visar hur Öresundsbron också är en angelägenhet inom populärkulturen. I sitt bidrag framhåller hon betydelsen i detta sammanhang av den internationellt framgångsrika tv-serien *Bron/Broen*. Serien och dess publik skapar en föreställd Öresundsgemenskap med utgångspunkt i den rörelse över bron som gestaltas i de olika avsnitten. Öresundsregionen framträder som ett slags utopiskt gränsland där städerna Köpenhamn och Malmö blir en enhet och där den nya tidens regionauter rör sig i ett till synes gränslöst rum.

I Christian Tangkjær's essä får vi följa med till en tid i början av 2000-talet då Öresundsbron ännu var en färsk nykomling i gränsregionen. Tangkjær, som är extern lektor vid Copenhagen Business School, beskriver hur personer som han mötte under resor i gränslandet på olika sätt förhöll sig till vad bron och den nya regionen skulle representera. I detta identitetsarbete blev ”kosmopoliter” och ”de lokala” två möjliga förhållnings-sätt visavi den nya gränsregionen. Ännu i dag känner vi igen hur dessa två kategorier på sätt och vis styr Öresundsbrons komplexa betydelse, liksom gränsregionens benägen-

I november 2015 införde den svenska regeringen gränskontroller för resande från Danmark och Tyskland. I januari 2016 tillkom även ett så kallat transportörsansvar som innebär att det krävdes id-kontroller på dansk mark för resor med tåg, färjor och bussar till Sverige. Trängseln och förseningarna för Öresundstågens resenärer blev stora.

het att engagera, eller inte alls engagera, grupper och individer i olika sammanhang.

Per-Markku Ristilammi, etnolog vid Malmö universitet, visar hur Öresundsbronns del i flyktmottagande och organisation av gräns- och identitetskontroller kan vara ett första tecken på att Danmark och Sverige är på väg in i en ny modernitet eller tidsanda som kännetecknas av en fördjupad nationalstatsorientering, vilket i förlängningen leder till alltmer begränsande effekter för ett transnationellt gränsområde som Öresundsregionen.

I antologins epilog beskriver Johan Wessman, vd för Øresundsinstitutet, Öresundsregionens utveckling inte bara med bron under de senaste tjugo åren utan över ett par århundradens tid. Därtill kommenterar han en händelseutveckling som bokens övriga bidrag inte kunnat förhålla sig till, nämligen coronapandemin som brutit ut våren 2020 och vars omfattning och effekter vi i skrivande stund ännu inte kan överblicka för regionens del.

Boken består också av ett tjugotal intervjuer med människor som lever och verkar i Öresundsregionen. Företagare och passkontrollanter, kulturarbetare och pensionärer, tågvärdar och gymnasieelever beskriver hur de konkret upplever och ser på samspelet mellan de båda länderna, både i dag och framöver. Dessa porträtt ramar in de mer ab-

strakta och analytiska essäerna och ger ytterligare perspektiv på hur Öresundsbron gått från att vara något nytt och spännande till att bli en vardaglig del av många människors liv. Dessa personer upplever exempelvis regionen genom att arbeta i grannlandet – fler än 18 000 personer pendlar över Öresund varje dag, enligt den senaste statistiken från 2015.⁵ Eller genom att turista – antalet danska turister i Skåne ökar stadigt och antalet svenska turister i östra Danmark har legat stabilt under de senaste åren även om det minskat något under 2019, troligen på grund av valutaförändringen.⁶ Intervjuerna visar också att regionen och dess manifestation i form av bron kan symbolisera mycket olika saker för de människor som berörs av den.

Även politiker och andra makthavare som spelat viktiga roller vid bygget av Öresundsbron och framväxten av det regionala samarbetet får ta plats i boken, i ett något kortare intervjuformat. Det är ett medvetet grepp, då tyngdpunkten denna gång ligger mer på vardag än visioner. Intervjuerna har genomförts och skrivits av Öresundsinstitutets medarbetare Jenny Andersson, Sofi Eriksson, Camilla Neve Lieknins, Erik Ottosson, Anna Palmehag, Emil Persson, Thea Wiborg och Mandus Örabäck.

Direkta röster från pendlare och andra Öresundsbor är ytterligare en viktig del i denna bok. Citaten är hämtade från ett material som Centrum för Öresundsstudier och Öresundsinstitutet samlade in under 2018–19 i samarbete med Folklivsarkivet i Lund och Dansk Folkemindesamling och utgör ett slags broresenärernas kommentarsfält i förhållande till bokens essäer och intervjuer. De innehåller svar på frågor om bland annat vilka erfarenheter människor har haft som broresenärer och vilken betydelse de ser att bron har för Öresundsregionen. Broresenärernas röster används också i några av forskarsäerna (angående det insamlade materialet, se vidare faktarutan på nästa sida).

Med *Checkpoint 2020. Människor, gränser och visioner i Öresundsbrons tid* hoppas Centrum för Öresundsstudier och Öresundsinstitutet kunna bidra till en fortsatt diskussion om gränsregionens möjligheter och hinder med utgångspunkt i Öresundsbron – en numera vanlig men ändå speciell väg- och järnvägsförbindelse över ett gränsvatten. De forskaranalyser och porträtt som vävs samman tecknar en bild av en region där framgångssagan inte berättas lika högljutt som under brons första decennium, och där nationella beslut stramat åt och tydliggjort gränsen mellan länderna, men där människor och företag samtidigt fortsätter att röra sig över Öresundsbron.

Nu väntar de nästkommande 20 åren för denna gränsregion. Kan en diskussion och ett jubileum väcka liv i den symbolkraft som bron hade en gång i tiden? Eller lever symbolkraften fortfarande, fast på ett annat sätt än tidigare? Kan det vara så att Öresundsbron håller på att få en annan symbolisk laddning än sin ursprungliga, som var att sammanföra svenskt och danskt över gränsen?

»ÖRESUNDSBRONS BETYDELSE«

Lunds universitets Folklivsarkivs frågelista nr 252

Frågelistan "Öresundsbrons betydelse" spreds digitalt till allmänheten under perioden november 2018–september 2019. Genom Folklivsarkivet i Lund och Dansk Folkemindesamling vid Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn ställdes frågor om vilka erfarenheter olika broresenärer gjort genom åren. Vilka upplevelser har man haft som bilförare eller tågpassagerare över Öresundsbron? Vilka vanor och rutiner är en arbetsresa över bron förknippad med i dag? Vilka minnen genererar en nöjes- eller fritidsresa över bron? Hur kommer framtidens broresor att se ut? Och vilken betydelse har allt detta för Öresundsregionen?

Det kom in totalt 146 svar på frågelistan, varav ungefär 2/3 var från kvinnor och 1/3 från män. Den äldsta personen som svarade var född 1937 och den yngsta 1995. Medelåldern var runt 50 år. Majoriteten av svaren var skrivna på svenska och danska, men några enstaka också på engelska. De flesta svarande uppgav att de hade Malmö, Lund eller Köpenhamn som bostadsort, medan påfallande få svar kom in från boende vid de norra delarna av Öresund (Helsingborg och Helsingör). Alla svaren finns tillgängliga på Folklivsarkivet i Lund under accessionsnummer LUF M 27 881.

I denna bok presenteras ett antal citat, som vi plockat ur frågelist-materialet och som på olika sätt anknyter till bokens essäer, intervjuer och bilder. I de flesta fall är citaten lätt redigerade. De citerade svarspersonerna presenteras med kön och ibland ålder, yrke och bostadsort, men är för övrigt anonyma.

Noter

1. Markus Idvall, *Kartors kraft. Regionen som samhällsvision i Öresundsbrons tid*, Nordic Academic Press, Lund, 2000.
2. Se t.ex. Åke E. Andersson & Christian Wichmann Matthiessen, *Öresundsregionen. Kreativitet, integration, väkst*, Munksgaard, København, 1993; Uffe Palludan, *Öresundsbroens muligheder. Öresundsbroen, andre broer, trafik og fremtid*, Forlaget Fremad, København, 1994; Lise Lyck & P.O. Berg (red.), *The Øresund Region Building*, Copenhagen Business School, Copenhagen, 1997; Fredrik Nilsson, *När en timme blir tio minuter. En studie av förväntan inför Öresundsbron*, Historiska Media, Lund, 1999.
3. Se t.ex. Patrik Hall, Kristian Sjövik & Ylva Stubbergaard, *Nätverk söker förankring. Öresundsregionen i ett demokratiperspektiv*, Studentlitteratur, Lund, 2005; Orvar Löfgren & Fredrik Nilsson (red.), *Regionauterna. Öresundsregionen från vision till vardag*, Centrum för Danmarksstudier nr 24, Makadam, Göteborg & Stockholm, 2010; Anders Olshov, *Øresundsregionen. Københavns uudnyttede mulighed*, Gyldendal Business, København, 2013.
4. Christer Persson & Hans-Åke Persson, *En region i kläm. Berättelsen om Öresundsregionen*, Universus Academic Press, Malmö, 2019.

5. Ørestat, "Pendlare och övriga inkomstmottagare från Sverige till Danmark efter bosättningskommun, arbetskommun, typ och kön (1997–2015)" och "Pendlare och övriga inkomstmottagare från Danmark till Sverige efter bosättningskommun, arbetskommun, typ och kön (1997–2015)".

6. SCB, "Gästnätter för samtliga hotell, stugbyar, vandrarhem, campingar, förmedlade privata stugor och lägenheter efter region och hemland. Månad 2008Mo1–2020Mo1"; Danmarks Statistik, "TURIST: Overnatninger efter overnatningsform, område, gæstens nationalitet og periode (1992–2019)".

Referenser

- Andersson, Åke E. & Matthiessen, Christian Wichmann, *Öresundsregionen. Kreativitet, integration, vækst*, Munksgaard, København, 1993
- Danmarks Statistik, "TURIST: Overnatninger efter overnatningsform, område, gæstens nationalitet og periode (1992–2019)", www.statistikbanken.dk (hämtat 6 mars 2020)
- Hall, Patrik, Sjövik, Kristian & Stubbergaard, Ylva, *Nätverk söker förankring. Öresundsregionen i ett demokratiperspektiv*, Studentlitteratur, Lund, 2005
- Idvall, Markus, *Kartors kraft. Regionen som samhällsvision i Öresundsbrons tid*, Nordic Academic Press, Lund, 2000
- Lyck, Lise & Berg, P.O. (red.), *The Øresund Region Building*, Copenhagen Business School, København, 1997
- Löfgren, Orvar & Nilsson, Fredrik (red.), *Regionauterna. Öresundsregionen från vision till vardag*, Centrum för Danmarksstudier nr 24, Makadam, Göteborg & Stockholm, 2010
- Nilsson, Fredrik, *När en timme blir tio minuter. En studie av förväntan inför Öresundsbron*, Historiska Media, Lund, 1999
- Olshov, Anders, *Öresundsregionen. Københavns uudnyttede mulighed*, Gyldendal Business, København, 2013
- Palludan, Uffe, *Öresundsbroens muligheder. Öresundsbroen, andre broer, trafik og fremtid*, Forlaget Fremad, København, 1994
- Persson, Christer & Persson, Hans-Åke, *En region i kläm. Berättelsen om Öresundsregionen*, Universus Academic Press, Malmö, 2019
- SCB, "Gästnätter för samtliga hotell, stugbyar, vandrarhem, campingar, förmedlade privata stugor och lägenheter efter region och hemland. Månad 2008Mo1–2020Mo1", <http://www.statistikdatabasen.scb.se> (hämtat 6 mars 2020)
- Ørestat, "Pendlare och övriga inkomstmottagare från Sverige till Danmark efter bosättningskommun, arbetskommun, typ och kön (1997–2015)" och "Pendlare och övriga inkomstmottagare från Danmark till Sverige efter bosättningskommun, arbetskommun, typ och kön (1997–2015)", <http://www.orestat.se/sv/oresunds-databasen-svensk> (hämtat 9 mars 2020)